

niji. Nekatera mesta in kraji, ki so v preteklosti sloveli in bili poznani tudi v ostalih delih monarhije, so danes urbana, industrializirana središča, ki so z industrijskim razvojem izgubila svojo "turistično" pripadnost. Tak primer izgube "identitete" je na Štajerskem predvsem Celje, ki je še v prejšnjem stoletju slovel kot zdraviliško in letoviško mesto, kamor so turisti množično prihajali na počitek in oddih (gl. Janez Cvirn, Biser na Savinji).

Ptuj je bil v drugi polovici prejšnjega stoletja kraj, mestece na ohroju monarhije, s svojim meščanstvom, ki si je prizadevalo na raznorazne načine za oživitev in predstavitev Ptuja tudi tujcem. Prav zaradi tega je bilo ustanovljeno sprva Olepševalno in nato Olepševalno in tujskoprometno društvo, ki je skrbelo za "image" svojega kraja. Ustanovitev tovrstnega društva ni bila v tistem času nobena posebnost, saj so prav v tem obdobju olepševalna in tujskoprometna društva v monarhiji doživljala pravi razcvet.

Razstavo so pripravili delavci Zgodovinskega arhiva Ptuj v sodelovanju s Turističnim društvom Ptuj. Vodja projekta razstave je bila Tjaša Mrgole-Jukič. Razstava je vsebinsko razdeljena kronološko po obdobjih na štiri tematske sklope. Avtorji razstave in posameznih tem so Tjaša Mrgole Jukič, Brane Ohlak, Franci Golob in Marija Hernja-Masten.

Razstava je bila postavljena v prostorih ptujskega gradu.

Postavitev in potek razstave je urejen kronološko. Začetni ali uvodni del razstave predstavljajo najstarejši pisni dokumenti, kot je mestni statut, potem potopisi Ferdinanda Reisa iz srede prejšnjega stoletja in zanimivi razstavni eksponati. V kotu razstavnega prostora se bohoti izdelana maketa železniške čakalnice, ki je v bistvu pomenila in spodhudila zanimanje ljudi za daljša potovanja, in pomeni uvod v drugi del razstave, ki se začne z ustanovitvijo Olepševalnega društva. Treba je poudariti, da je bila večina razstavljenega arhivskega gradiva predstavljena v reproducirani obliki, kar pa ni osiromašilo bogastva in pomena razstave.

V drugem delu razstave je na zelo zanimiv in privlačen način predstavljena dejavnost društva od ustanovitve vse do konca prve svetovne vojne. Poleg arhivskega gradiva je avtorica Tjaša Mrgole Jukič izdelala tudi statistiko nočitev in števila gostov na Ptuj in obogatila razstavo z maketami (najbolj zanimivo je predstavljena gostilna, v kateri so poleg mize in gostov ob njej tudi razni napisi, značilni za takratne gostilne. Ti napisi so na primer, na pljuvaj po tleb, prte na mizah menjamo dvakrat tedensko, rjuh v sobah ne menjavamo za vsakega gosta posebej ipd.). Prav tako je predstavljenega precej fotografskega gradiva. Vsebinsko se razstava nadaljuje v čas med vojnania, ki je prav tako prikazan zelo privlačno in ohogaten s številnimi fotografijami, ki prikazujejo tudi takratno kopalniško modo.

V tretjem delu razstave so razstavljeni ptujske razglednice, vse od prve, ki je verjetno izšla konec osemdesetih let prejšnjega stoletja in jo je verjetno založilo Olepševalno in tujskoprometno društvo. Ptuj je na razglednicah bogato in razkošno predstavljen. Najpogos-

tejši motivi na razglednicah so ptujske vedute (F. Golob, Razglednice so dopolnjevale turistično podobo Ptuja, v publikaciji 110 let Turističnega društva Ptuj, str. 65).

V četrtem delu razstave pa se kronološko nadaljuje razvoj Turističnega društva po koncu druge svetovne vojne. Ta razvoj društva je prikazan takorekoč do današnjih dni. Poudarek in eksponati za to obdobje so naravnani predvsem, kar pa je tudi razumljivo, na ptujsko kurentovanje.

Oh prikazu razstave je potrebno poudariti, da je gradivo Turističnega društva Ptuj ohranjeno v fondu le za ohodnje po drugi vojni, vse ostalo gradivo pa je bilo nabrano iz raznih drugih, predvsem upravnih fondov in zbirk drugih ustanov, kot je knjižnica Ptuj. Razglednice je prijazno odstopil soavtor razstave Franci Golob, ljubiteljski zbiralec razglednic.

Oh razstavi so avtorji pripravili tudi publikacijo z razpravami s področja turizma. Tako je v uvodu Marija Hernja-Masten opisala in predstavila razvoj popotovanj iz verskih, službenih in drugih nagibov vse do prvih pravih letoviščarjev.

V drugem sklopu prispevkov je Tjaša Mrgole-Jukič najprej opisala nastanek in razvoj organiziranega turizma, nato pa predstavila ustanovitev in delovanje Olepševalnega in tujskoprometnega društva Ptuj vse do druge svetovne vojne.

Brane Oblak je pripravil razvoj Turističnega društva po letu 1945 vse do današnjih dni.

Zelo zanimiv pa je tudi prispevek Francija Goloba, ki je v svojem članku predstavil razglednice kot del turistične ponudbe, predvsem ptujske razglednice.

Razstava 110 let Turističnega društva Ptuj je bila odprta 31. maja 1996 v palačijo ptujskega gradu in je bila na ogled do 30. junija 1996. Razstavo je ob navzočnosti številnih gostov in ljubiteljev kulture odprl predsednik Republike Slovenije Milan Kučan.

Branko Radulovič

Razstava "Zadružni dom - naš ponos" o gradnji zadružnih domov po drugi svetovni vojni v Sloveniji, maj 1996, Pokrajinski arhiv v Novi Gorici, katalog, 84 strani

V galerijskih prostorih Pokrajinskega arhiva v Novi Gorici je hila 4. junija 1996 odprta razstava arhivistke Aleksandre Pavšič-Milost, ki se ukvarja z gradnjo zadružnih domov po drugi svetovni vojni. Akcija se je začela v obdobju prvega petletnega plana oz. Titove petletke. Za naslov si je avtorica izposodila eno izmed značilnih parol, ki so hile takrat sestavni del propagandne dejavnosti za gradnjo zadružnih domov. Razstavo sestavljajo trije med seboj zelo različni sklopi. Uvodoma si obiskovalci ogledajo filmske zapise o gradnji zadružnih domov v Iški vasi, Prvačini, Sežani in Komnu ter posnetke slovesnosti oh od-

prju združnega doma na Predmeji, kjer je bil istočasno z domom v vasi Cven pri Ljutomeru zgrajeni prvi združni dom v Sloveniji. Filmski posnetki so zlasti mlajšim obiskovalcem v veliko pomoč pri razumevanju vzdušja, v katerem so domačini z navdušenjem sodelovali pri udarniških akcijah na gradbiščih združnih domov po svojih vaseh. "To je bilo možno samo v tistih časih," je slišati komentar marsikaterega starejšega obiskovalca, ki se še spominja tistih časov in pojasni, da je bilo navdušenje spontano in pristno in da so ljudje takrat res živeli za to, da si z lastnimi močmi zgradijo boljše prihodnost.

V prostoru, kjer poteka videoprojekcija, je postavljeno tudi improvizirano gradbišče namišljenega združnega doma z nekaterimi zidarskimi orodji in pripomočki, ki pa, razen enega eksponata, sodijo v precej mlajše čase. Izjema je samokolnica, ki je približno v istih časih, kot so se gradili združni domovi, vozila po gradbiščih nastajajoče Nove Gorice.

Po teh zelo nazornih uvodnih predstavah pride obiskovalec v naslednji prostor, kjer je postavljena razstava. Osrednji del zavzema maketa združnega doma ravninskega tipa. Na prvih panojih se je avtorica namenila prikazati splošne značilnosti gradnje združnih domov, ki veljajo za vso Slovenijo in probleme, ki so se ob tem pojavljali (izbor lokacije, izdelava načrtov, zagotavljanje denarja, preskrba s materiala in delavcev...). Večina razstavljenega gradiva pa obiskovalcu predoči gradnjo združnih domov po posameznih krajih na območju dejavnosti Pokrajinskega arhiva v Novi Gorici. Prikazani so zelo različni dokumenti, od dopisov in fotografij do načrtov in časopisnih člankov, ki predstavljajo večino razstavljenega gradiva. Ob pomanjkanju arhivskih virov so bili prav članki iz časopisov, ki so spremljali gradnjo združnih domov, zlasti *Združni dom* in *Nova Gorica*, dobrodošla dopolnitev informacij. Razstavo zaključuje seznam združnih domov v goriškem okraju, ki je bil sestavljen slabih deset let po začetku akcije.

V uvodu kataloga, ki spremlja razstavo, avtorica pojasnjuje organizacijo kmetijskega združenstva v Sloveniji v prvih letih po končani vojni. Ugotavlja, da je takratna ljudska oblast videla prav v združenstvu najprimernejšo gospodarsko organizacijsko obliko za socialistično preobrazbo vasi. Uresničitev tega cilja je bila namenjena tudi gradnja združnih domov. Vodile so jo uprave za gradnjo združnih domov, ki so bile organizirane na več nivojih, od republiške do krajevnih. V osrednjem delu razprave se, tako kot to velja tudi za razstavo, avtorica najprej zelo natančno posveti splošni problematiki v zvezi z gradnjo, od izbire najprimernejše lokacije do propagandne dejavnosti, ki je spremljala celotno akcijo. Sledi opis poteka gradenj po posameznih krajih. Od predvidenih 55 združnih domov jih je bilo na območju današnjih občin Bovec, Kobarid, Tolmin, Kanal, Brda, Nova Gorica, Miren-Kostanjevica, Ajdovščina in Vipava zgrajenih 38, na večini ostalih pa so se dela do neke mere vsaj začela, pozneje pa opustila.

Zaključek je namenjen avtoričinemu razmišljanju o nam težko dojemljivih posebnostih časa tik po končani vojni, ko marsikdo ni imel rešenega lastnega sta-

novanjskega problema in je ljudi pestilo vsesplošno pomanjkanje, pa vendar jih je večina z zanosom dan za dnevno delala na gradbišču združnega doma v domači vasi. Avtorica ugotavlja, da je bila akcija manj uspešna, kot se je pričakovalo, predvsem pa pripravljena preveč na hitro in premalo premišljeno. Prav zato se je dogajalo, da marsikje gradnje niso dokončali tudi po več letih. Ne glede na razne pomanjkljivosti ob začetku gradnje pa so domovi po vaseh, kjer so bili zgrajeni, dobro služili krajanom za skupne potrebe. Danes pa je zaradi lastninjenja problematika združnih domov marsikje spet aktualna.

Del kataloga je kot običajno namenjen objavi pomembnejših dokumentov, ki jih je moč videti na razstavi. Sledi seznam blizu dvestotih eksponatov ter navedba uporabljenih virov in literature.

Razstava ho v takšni obliki na ogled do konca oktobra, nato pa se bo okrnjena, brez videoprojekcije in improviziranega gradbišča, preselila v predverje Pokrajinskega arhiva, kjer bo obiskovalcem na razpolago še nekaj mesecev.

Metka Nusdorfer-Vuksanović

Uredništvo portala Sistory nima soglasja avtorja za objavo članka